

NÂNG CAO HIỆU QUẢ TIẾN HÀNH ĐỐI CHẤT TRONG ĐIỀU TRA VỤ ÁN HÌNH SỰ THEO QUY ĐỊNH CỦA BỘ LUẬT TỔ TỤNG HÌNH SỰ NĂM 2015

DƯƠNG VĂN HÙNG*

Trong quá trình điều tra vụ án, Điều tra viên phải áp dụng nhiều biện pháp điều tra khác nhau theo quy định của Bộ luật Tố tụng hình sự (BLTTHS) năm 2015 để thu thập tài liệu, chứng cứ chứng minh tội phạm và người thực hiện hành vi phạm tội; trong đó, đối chất là một trong những biện pháp điều tra khó khăn, phức tạp khi tổ chức tiến hành. Bài viết nêu lên những quy định của BLTTHS về biện pháp đối chất và một số chú ý để nâng cao hiệu quả khi Điều tra viên tổ chức tiến hành biện pháp này.

Từ khóa: Bộ luật Tố tụng hình sự, đối chất, Điều tra viên.

Ngày nhận bài: 16/11/2021; Biên tập xong: 18/11/2021; Duyệt đăng: 18/11/2021

In the criminal investigation process, Investigators need to use various investigative measures under the 2015 Criminal Procedure Code to collect documents and evidence to prove the crime, perpetrator and criminal offense. In which, confrontation is one of the most difficult and complicated investigation measures. Therefore, the article presents some provisions of the 2015 Criminal Procedure Code on the measure of confrontation and several matters to improve the effectiveness of using this measure.

Keywords: The Criminal Procedure Code, confrontation, Investigators.

Đối chất là biện pháp điều tra được quy định tại Điều 189 BLTTHS năm 2015, cụ thể là: “*Trường hợp có mâu thuẫn trong lời khai giữa hai người hay nhiều người mà đã tiến hành các biện pháp điều tra khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn thì Điều tra viên tiến hành đối chất*”. Như vậy, về phương diện tâm lý, đối chất là sự đối thoại, chất vấn trực tiếp giữa hai hay nhiều người tham gia đối chất do Điều tra viên trực tiếp tiến hành nhằm giải quyết những mâu thuẫn trong lời khai của họ trước đây, góp phần làm rõ sự thật của vụ án. Đối chất cũng là một biện pháp điều tra độc lập và thể hiện tính phức tạp cao bởi sự tham dự của nhiều đối tượng đối chất và mâu thuẫn đối lập nhau. Trong quá trình tổ chức đối chất, những người này thường có trạng

thái tâm lý căng thẳng, dễ dẫn đến xung đột, nhiều khi xảy ra xô xát với nhau hoặc thông cung, gây khó khăn cho hoạt động điều tra.

Trong điều tra vụ án hình sự, việc Cơ quan điều tra và Điều tra viên tổ chức thành công đối chất có ý nghĩa vô cùng to lớn để làm rõ toàn bộ vụ án, tính chất, mức độ phạm tội của từng bị can. Đồng thời, việc tổ chức và tiến hành thành công đối chất còn giúp cho Điều tra viên có căn cứ để xây dựng các giả thuyết điều tra, xác định phương hướng cho quá trình điều tra làm rõ vụ án. Tuy nhiên, thực tiễn điều tra vụ án hình sự hiện nay cho thấy, việc tổ chức, tiến hành biện pháp đối chất không được các Điều tra viên tổ chức, tiến

* *Thạc sĩ, Khoa Cảnh sát điều tra, Học viện Cảnh sát nhân dân*

hành thường xuyên, hiệu quả thu được thấp. Vấn đề này không chỉ xuất phát từ quy định của BLTTHS mà cũng từ thực tế là đa phần các cuộc đối chất đều không giải quyết được yêu cầu, nhiệm vụ đặt ra khi tổ chức tiến hành; phần lớn chỉ để hoàn thiện thủ tục, hồ sơ mà không giải quyết được mâu thuẫn trong lời khai của những người tham gia đối chất.

Quá trình tổ chức tiến hành đối chất trong thực tiễn, Điều tra viên còn gặp nhiều khó khăn, vướng mắc ảnh hưởng đến chất lượng, kết quả như:

- Có Điều tra viên còn lúng túng, không nắm vững cách thức, phương pháp tổ chức tiến hành hoạt động đối chất; không nghiên cứu kỹ hồ sơ vụ án để phát hiện những mâu thuẫn giữa những người tham gia đối chất, từ đó xác định nguyên nhân phát sinh mâu thuẫn. Không lập kế hoạch đối chất, không dự kiến tình huống đột xuất có thể xảy ra như việc những người tham gia mắng chửi nhau, đánh nhau trong quá trình đối chất.

- Quá trình tiến hành đối chất, Điều tra viên chưa nắm vững phạm vi câu hỏi, nội dung cần hỏi đối với những người tham gia đối chất. Do vậy, câu hỏi còn sơ sài, cách đưa ra câu hỏi thiếu khoa học, không logic, lộn xộn dẫn tới quá trình đối chất không đúng trọng tâm, không làm rõ và phản ánh được mâu thuẫn của những người tham gia đối chất.

- Trong một số trường hợp, Điều tra viên chưa biết cách tổ chức tiến hành đối chất nên việc tiến hành đối chất và lập biên bản đối chất giống với việc lấy lời khai của những người tham gia đối chất, gây ảnh hưởng đến chất lượng đối chất.

- Một số Điều tra viên chưa nắm được các chiến thuật có thể và cần áp dụng trong quá trình đối chất nên không chú

trọng áp dụng khiến hiệu quả, chất lượng khi tổ chức tiến hành đối chất chưa cao.

Do đó, để tổ chức và tiến hành đối chất thành công, đạt hiệu quả theo quy định của BLTTHS và thực tiễn hoạt động điều tra vụ án hình sự, Điều tra viên cần chú ý một số nội dung sau:

Thứ nhất, xác định chính xác điều kiện cần và đủ để tiến hành đối chất

Bởi lẽ, có xác định được đúng điều kiện cần và đủ để tiến hành đối chất thì Điều tra viên mới có thể tổ chức thành công, có hiệu quả. Điều kiện cần là điều kiện về mặt pháp luật để tổ chức đối chất, còn điều kiện đủ là điều kiện về mặt thực tiễn để tổ chức đối chất. Cụ thể như sau:

Điều kiện cần: Theo quy định của Điều 189 BLTTHS năm 2015, trong quá trình điều tra vụ án hình sự, khi tiến hành hỏi cung và lấy lời khai mà trong lời khai của hai hay nhiều người có mâu thuẫn mà đã tiến hành các biện pháp điều tra khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn thì Điều tra viên mới tiến hành đối chất. Như vậy, Điều tra viên chỉ lựa chọn tiến hành đối chất khi đã tiến hành các biện pháp điều tra khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn. Nếu có mâu thuẫn trong lời khai nhưng có thể giải quyết bằng các biện pháp điều tra khác hoặc các biện pháp khác thì không tổ chức tiến hành đối chất.

Điều kiện đủ: Điều tra viên có cơ sở nhận định cuộc đối chất sẽ có triển vọng, có kết quả; đảm bảo an toàn và Điều tra viên có khả năng tổ chức thành công cuộc đối chất thì mới tiến hành đối chất. Trong thực tiễn hoạt động điều tra, không phải mọi trường hợp khi có điều kiện cần thì Điều tra viên đều tiến hành đối chất ngay bởi khi đối chất thường có sự tham gia của người bị tình nghi, bị can, do đó tiềm

ẩn nhiều yếu tố nguy hiểm như có thể bị bị can khống chế, tấn công, đe dọa người khác. Mặt khác, trong quá trình đối chất, bị can có thể hiểu và nắm được các tài liệu, chứng cứ Cơ quan điều tra đã thu thập được, từ đó có thể làm thay đổi thái độ khi khai báo của bị can, nguy hiểm hơn có thể xảy ra tình huống thông cung, thống nhất lời khai trong quá trình đối chất giữa những người tham gia đối chất. Do đó, cần phải đảm bảo điều kiện đủ mới tiến hành đối chất.

- Có triển vọng, có kết quả là việc Điều tra viên phải đảm bảo được cuộc đối chất diễn ra đến khi kết thúc biên bản, đảm bảo cuộc đối chất có thể giải quyết được các mâu thuẫn hoặc khai thác được các thông tin, tài liệu để củng cố chứng cứ và xác định phương hướng điều tra.

- Đảm bảo an toàn cuộc đối chất là việc Điều tra viên phải đảm bảo sự an toàn của những người tham gia đối chất, không để cho đối tượng bị tình nghi, bị can tấn công người làm chứng hoặc người bị hại. Đồng thời, để đảm bảo an toàn về thái độ khai báo của những người tham gia đối chất, đặc biệt là trong trường hợp người làm chứng, người bị hại là vị thành niên hay người bị hại trong các vụ án xâm phạm danh dự, nhân phẩm thì Điều tra viên không nên đưa ra đối chất để tránh gây ra những chấn động về mặt tâm lý không có lợi đối với những đối tượng này.

- Điều tra viên có khả năng tổ chức thành công cuộc đối chất là việc Điều tra viên phải là người có khả năng tổ chức và điều khiển cuộc đối chất bằng kinh nghiệm, năng lực của bản thân. Bên cạnh đó, Điều tra viên còn phải có khả năng ngăn chặn được các rủi ro có thể phát sinh trong cuộc đối chất.

Thứ hai, chú trọng công tác chuẩn bị cho cuộc đối chất

Đối chất là một biện pháp điều tra phức tạp và tiềm ẩn nhiều yếu tố nguy hiểm, do vậy kỹ năng chuẩn bị cho cuộc đối chất có ý nghĩa hết sức quan trọng và ảnh hưởng đến hiệu quả khi Điều tra viên tổ chức và tiến hành đối chất. Việc chuẩn bị tốt, chu đáo, tỉ mỉ sẽ tạo tiền đề cho Điều tra viên tổ chức và tiến hành đối chất; ngược lại, nếu việc chuẩn bị không tốt sẽ dẫn đến việc Điều tra viên lúng túng, bị động khi tiến hành và có thể sẽ dẫn đến sai phạm khi tiến hành đối chất. Trong quá trình chuẩn bị cho cuộc đối chất, Điều tra viên cần tiến hành:

- Nghiên cứu hồ sơ vụ án, đặc điểm nhân thân và mối quan hệ của những người tham gia đối chất để từ đó nắm vững hơn về mâu thuẫn cần tổ chức đối chất, các tài liệu, chứng cứ cần sử dụng trong quá trình đối chất. Đặc biệt, việc nghiên cứu kỹ hồ sơ vụ án còn giúp cho Điều tra viên nắm được lập trường, thái độ của những người sẽ tham gia vào quá trình đối chất để lựa chọn phương pháp phù hợp.

- Hỏi lại những người sẽ tham gia đối chất nhằm giúp Điều tra viên nắm chắc hơn về tình tiết mâu thuẫn cần tổ chức đối chất, những lý lẽ, dẫn chứng của người tham gia đối chất để bảo vệ quan điểm của mình. Ngoài ra, thông qua quá trình hỏi lại những người sẽ tham gia đối chất sẽ giúp cho Điều tra viên hạn chế được việc những người tham gia đối chất lợi dụng việc đối chất để thông cung, thống nhất lời khai.

- Lập kế hoạch đối chất: Đây là cũng là một nội dung không thể thiếu trong kỹ năng chuẩn bị của Điều tra viên xuất phát từ tính phức tạp của biện pháp đối chất. Trong bản kế hoạch đối chất, Điều tra

viên phải thể hiện rõ mục đích của cuộc đối chất, nội dung và trình tự giải quyết những mâu thuẫn trong quá trình đối chất, dự kiến những câu hỏi và trình tự sử dụng trong quá trình đối chất, dự kiến chiến thuật áp dụng và dự kiến thời gian, địa điểm tiến hành.

- Chuẩn bị những tài liệu, chứng cứ và những phương tiện kỹ thuật cần sử dụng trong quá trình đối chất như: Mẫu biên bản, bút, máy ghi âm, khóa số 8 và các phương tiện kỹ thuật khác.

- Thông báo cho Kiểm sát viên kiểm sát vụ án biết về thời gian, địa điểm tổ chức tiến hành đối chất để Kiểm sát viên kiểm sát hoạt động đối chất.

Thứ ba, làm tốt công tác tiến hành cuộc đối chất

Công tác tiến hành đối chất của Điều tra viên ảnh hưởng trực tiếp đến hiệu quả của biện pháp này. Nếu quá trình tiến hành đối chất của Điều tra viên không tốt thì cuộc đối chất có thể thất bại và mục đích của cuộc đối chất không đạt được. Để làm tốt công tác tiến hành đối chất, Điều tra viên cần chú ý:

- Thực hiện nghiêm túc việc giải thích quyền, nghĩa vụ và giải thích những quy định cụ thể phải chấp hành trong quá trình đối chất như: Chỉ được trả lời khi Điều tra viên hỏi, không được tự ý hỏi lẫn nhau, nói chuyện với nhau; có ý kiến gì cần trình bày phải xin phép Điều tra viên; không được trao đổi với nhau bằng tín hiệu riêng; không được có lời lẽ xúc phạm nhau, không được đánh nhau...;

- Thực hiện đúng trình tự hỏi khi đối chất: Điều tra viên hỏi về mối quan hệ của hai người tham gia đối chất; hỏi lần lượt hai người về tình tiết mâu thuẫn, trong quá trình hỏi Điều tra viên tính toán đến

việc sử dụng các tài liệu, chứng cứ để giải quyết được mâu thuẫn phát sinh.

Thứ tư, vận dụng sáng tạo, linh hoạt các chiến thuật trong quá trình đối chất để giải quyết mâu thuẫn trong lời khai của những người tham gia đối chất

Trong quá trình tổ chức và tiến hành đối chất, Điều tra viên phải tính toán và vận dụng các chiến thuật linh hoạt, phù hợp và sáng tạo để thu được hiệu quả cao nhất. Từ việc lựa chọn đưa người tham gia đối chất vào buồng đối chất đến việc giải quyết các tình huống cụ thể phát sinh trong quá trình đối chất đều phải thể hiện được tính chiến thuật của Điều tra viên. Tính chiến thuật được thể hiện cụ thể là:

- Điều tra viên tùy theo mục đích có thể cho hai người tham gia đối chất cùng vào phòng hoặc theo thứ tự trước, sau. Trong trường hợp cần tạo yếu tố bất ngờ, Điều tra viên cho người có lời khai gian dối vào ngồi trong phòng trước theo vị trí đã định, sau đó yêu cầu người có lời khai đúng sự thật vào.

- Điều tra viên lựa chọn người trả lời câu hỏi trước và sau khi tiến hành hỏi. Trường hợp Điều tra viên đánh giá người có lời khai đúng sự thật không chắc chắn với luận điểm của mình, không chắc chắn họ có thay đổi lời khai hay không do tác động của người còn lại thì để cho họ trả lời trước. Trường hợp Điều tra viên có đủ cơ sở cho rằng người có lời khai đúng có tâm lý vững vàng, có khả năng lập luận chắc chắn, rõ ràng thì Điều tra viên để cho họ trả lời sau.

- Điều tra viên vận dụng linh hoạt các thủ thuật, chiến thuật khi giải quyết các tình huống cụ thể trong quá trình tổ chức và tiến hành đối chất như: Trường hợp nguyên nhân của những mâu thuẫn trong lời khai giữa những người tham gia đối

chất là do nhầm lẫn thì Điều tra viên cần tạo điều kiện cho họ nhớ lại những tình tiết đó. Điều tra viên cần thông báo trước mục đích, nội dung tiến hành đối chất, có thể đưa ra các tài liệu chứng cứ có liên quan để cho những người tham gia đối chất có mối liên tưởng, nhớ lại... Trường hợp nguyên nhân của những mâu thuẫn trong lời khai là do một hay cả hai người tham gia đối chất khai báo gian dối thì Điều tra viên cần tạo điều kiện cho những người tham gia đối chất vạch trần lời khai gian dối của nhau...

Thứ năm, tuân thủ đúng quy định của BLTTHS khi lập biên bản đối chất

Đây cũng là một trong những khâu không thể thiếu để Điều tra viên hoàn thiện quá trình tổ chức và tiến hành đối chất trong điều tra vụ án hình sự. Quá trình lập biên bản đối chất, Điều tra viên phải lập biên bản tuân thủ đúng quy định của BLTTHS. Trong biên bản phải phản ánh đầy đủ, rõ ràng, chi tiết về nội dung của cuộc đối chất, gồm các câu hỏi của Điều tra viên đưa ra và các câu trả lời của những người tham gia đối chất. Câu hỏi mà Điều tra viên đưa ra phải dễ hiểu, rõ ràng, không chung chung và tập trung vào mâu thuẫn cần giải quyết. Kỹ năng lập biên bản còn thể hiện ở nội dung khi lập biên bản, Điều tra viên không được sử dụng các từ ngữ địa phương, tiếng lóng. Biên bản đối chất thường được lập giống biên bản hỏi cung hoặc ghi lời khai theo tuần tự hỏi và trả lời.

Thứ sáu, chú ý chuẩn bị cho người tham gia đối chất có lời khai đúng ngang bằng hoặc hơn về mặt lý lẽ đối với người có lời khai gian dối

Quá trình tổ chức tiến hành đối chất là quá trình chất vấn, đối thoại của những người tham gia đối chất dưới sự

tổ chức, chủ trì của Điều tra viên. Để đảm bảo hiệu quả đối chất, giải quyết được yêu cầu, nhiệm vụ đối chất, Điều tra viên không chỉ là người đấu tranh, tác động tới những người đối chất mà cả người đối chất có lời khai đúng cũng phải tác động, đấu tranh với người có lời khai sai. Do đó, để cuộc đối chất có kết quả, giải quyết được mâu thuẫn, Điều tra viên cần chuẩn bị cho người tham gia đối chất có lời khai đúng ngang bằng hoặc hơn về mặt lý lẽ đối với người có lời khai sai để họ chất vấn, đấu tranh với người có lời khai sai. Điều tra viên tổ chức tiến hành đối chất cần chú ý:

- Cần thông báo trước cho người có lời khai đúng tham gia đối chất biết trước về thời gian, địa điểm, mục đích tham gia đối chất, đối tượng tham gia đối chất để người có lời khai đúng chuẩn bị về tinh thần, lý lẽ khi tham gia đối chất.

- Cần hỏi lại người tham gia đối chất có lời khai đúng trước khi tổ chức tiến hành đối chất để kiểm tra lại mâu thuẫn phát sinh, hỏi lại người tham gia đối chất có lời khai đúng lý lẽ, dẫn chứng liên quan đến mâu thuẫn và bảo vệ nội dung có phát sinh mâu thuẫn.

- Điều tra viên cần chú ý chuẩn bị tài liệu, chứng cứ hỗ trợ, củng cố nội dung của người tham gia đối chất có lời khai đúng để sử dụng trong quá trình đối chất nhằm cùng người có lời khai đúng tác động, đấu tranh với người có lời khai gian dối trong quá trình tổ chức tiến hành đối chất./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015.
2. Giáo trình: Chiến thuật điều tra hình sự, tập 1, Học viện Cảnh sát nhân dân, năm 2012.